

1 **Kent Sosyolojisi Görselleri IX
(Mübeccel Kıray)**

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Bahar 2018
Meriç Kırmızı

2 **Mübeccel Belik Kıray**

- 1923-2007
- Toplumbilimci
- Eğitim:
 - Ankara Üniversitesi, DTCF Felsefe
 - Tüketim normları üzerine sosyoloji doktorası
 - Chicago Northwestern Üniversitesi'nde antropoloji doktorası
- TR'de sosyolojinin kurumsallaşmasına katkı (ODTÜ, İTÜ, Marmara Üniv., yurtdışındaki üniversitelerde çalışma)
- Eserleri:
 - *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası* (1964)
 - *Kalkınmaya Engel Olarak Toplumsal Tabakalaşma* (1970)
 - *Örgütlemeyen Kent* (1972), vb.

3

4

5 **Kıray, M. (1972). Gecekondu: Azgelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşememe. *SBF Dergisi* 27(3), 561-573.**

- Çağdaşlaşma öncesi toplumlar – gecekonduların ortaya çıktığı toplumlar – çağdaş toplumlar → Göçenlerin kentin neresine yerleştiği
 - Çağdaş olmayan kentler: kentin kenarlarına
 - Çağdaş endüstriyel kentler: 1) geçiş alanları → 2) kentsel düzene özümleme (asimile olma)
 - Sanayileşmekte olan toplumlar: mekana, göçtükleri kent ile hiçbir ilişkileri yokmuş gibi yerleşme ~ kent yapısının tarım kesimine göre çok daha yavaş değişmesi
- TR'de 1945+ gecekondu: gecekondu(lu) geçici bir durum?
- Amaç: Kente göçüp, gecekonduya yerleşenlerin sosyal tabakalaşma, sınıf ilişkileri, nasıl değiştikleri, öznel uyum süreçlerini çözümleme
- Kentlerin ikiye bölünmüş yerleşme görünümünün nedenleri ve geleceğini tartışma

6 **Ekoloji ve Nüfus Boyutları**

- Yersel farklılaşma
 - Toplumun iş yapısı (çalışma düzeninde uzmanlaşma, iş bölümü) → Sınıfsal yapı (toplumsal sınıflar, tabakalaşma) → Kentsel yerleşim alanı
- Burgess'in Ortak Merkezli Daireler Kuramı'na gönderme (s. 563)
- WWII+ Azgelişmiş ülke kentlerinin kırdan göçen nüfusu emip, bütünleştirememeleri
- Köyden gelenlerin yerleşim alanları:
 - Geçiş bölgesinden gecekondu bölgesine

– Doğrudan gecekondu bölgesine

–

7 **Ekoloji ve Nüfus Boyutları**

- Gecekondu'nun amacı: ucuz konut (emek + malzeme + arsa)
- 1940'lardaki kentte küçük bir köy gibi olan ilk gecekondu → kalıcı, arsa/bina vurgunculuğunun (spekülasyon) olduğu yerler
- Nüfus büyüklüğü, yoğunluğu ve çeşitliliğinde artış → gecekondu "yoksulluk semti"ne (*slum area*)
- Ortalama gecekondu oturma süresi: 6-15 yıl (1970 Ankara, Altındağ ve Dikmen araştırması)
- Gecekondu ev sahipliği → Kalıcılık (X geçiş bölgesi)
- Gecekondu X Geçiş bölgesi: Nüfus özellikleri (gecekondu yaş ortalaması 35, çocuklu, çekirdek aileler > bekarlar)
- Sanayileşmemiş kentte göçmen kimliği: köylü mü, kentli mi?

8 **Sınıfsal Yapı ve Sosyal Tabakalaşma Boyutları**

- Gecekondu bölgelerinde yaşayanlar kırsal kökenli
- Kente göçenlerin sınıfsal kökenleri
 - Ortakçılık (kiracılık) → Tarım/sanayi işçiliği
 - Borçlanma (yatırım, ulaşım, pazarlama), toprağını yitirme (tarımsal modernleşme), işsizlik → köylülükten, topraktan hızla kopma → kente göç → üretim ilişkileri
- Kente göç: üretim sürecindeki insanların göreceli yerlerindeki yapısal (modernleşme öncesi tarımsal üretimdeki hızlı) değişim

–

9 **Sınıfsal Yapı ve Sosyal Tabakalaşma Boyutları**

- Kente göçenlerin yeni sınıf ilişkileri
 - Kentleşme > işçileşme (yapısal değişimin hızı yavaş)
 - Gecekondu nüfusunun yaptıkları işler: becerili (zanaatçılık), becerisiz işçi, beyaz yakalı, diğer (gezici satıcı, ayakkabı boyacısı, vb.)
 - Sanayileşememe → Göçmenlerin amorf (biçimsiz) sınıfsal meslek yapısı → Sınıflandırma güçlükleri + gecekondu kalıcılığı ("Sahte kentleşme", "sahte-kentli")
 - Olanaksız tarıma geri dönme düşü
 - Modernleşme öncesi toplumlarda lonca örgütlenmesi X sanayileşememiş toplumda örgütlenmemiş işler
 - Kente yeni gelenler X eski esnaf, zanaatçı: sınırlı pazar için yarışma

10 **Sınıfsal Yapı ve Sosyal Tabakalaşma Boyutları**

- Kente göçenlerin sosyo-ekonomik tabaka özellikleri: gelir, eğitim, bütünleşme fırsatı
- Az kazanç (gecekondu X kent X kırsal aile başına düşen gelir)
- Bildirilen gelir + yan yararlar
- Kentin çekimi: kentteki gelirin göreceli yüksekliği
- Gecekondu bölgelerinde eğitim ve okuryazarlık düzeyi
- İşsizlik → kalıcılaşan ve alt-orta tabaka konut alanlarına dönüşen gecekondu
- Gecekondu bölgelerinde tabakalaşma: eğitim, gelir, meslek, dinsel ve etnik

- Mekansal ayrışma, farklılaşmanın kentte en çok gecekondu bölgelerinde gözlemlenmesi
- Gecekonduların dışarıdan öyle görünse de, kendi içinde benzeşik, tekdüze (uniform) bir yapı olmaması
-

11 Sosyal Psikolojik Boyutlar

- Güvencesizlik:
"Kırsal tarımsal yapıdaki değişme ile, kentsel endüstriyel yapıdaki değişme arasındaki hız farkı yüzünden kentlere yığılmış, üretici olmayan, küçük hizmet işlerinde çalışıp çok az bir geliri bulunan büyük yığınların gerek çalıştıkları işte, gerekse kazandıkları küçük gelirden hiçbir güvenlikleri yoktur." (s. 571)
- Gecekondu başkasının toprağı, tapusuz, her an yıkılma tehlikesi → güvencesizlik
- Komşuluk, akrabalık, memleketli bağlantıları, köyde kalan toprakla ilişki
- Köy eğilimi X kente uyum
- Göresel yoksunluk:
 - Göresel (görelî) doyum
 - Karşılaştırma dayanağı/özlenen grup: kırdaki kalanlar (X farklı sınıf, yüksek gelir grupları)
 - Görelî yoksunluk → oy verme davranışı, tutuculuk (muhafazakarlık) ~ güvenlik gereksinimi
 - Karşılaştırma dayanakları yeni kuşakla, sanayide çalışma ile değişir, kentleşebilir mi?

12 Kaçmazoğlu, H.B. (2017). Mübeccel Belik Kıray'ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine. *Sosyoloji Konferansları 55 (2017-1)*, 385-412.

- Kıray'ın çalışma konuları: geleneksel köy üretim ilişkilerinin çözülmesi, toplumsal değişme, gecekondulaşma, kentleşme, modernleşme, aile yapısı ve farklılaşan görevleri, metropolitenleşme, tabakalaşma
- 1960+ [yapısal-işlevselci](#), deneysel (ampirik) Amerikan sosyolojisi → TR Ankara Ekolü'nün temsilcisi
- Toplumsal değişme (geleneksel yapı → modern yapı) sorunları, dinamiklerini araştırması: geçiş toplumunun/değişimin sosyoloğu

13 Yapısal-İşlevselcilik (*Structural Functionalism*)

- Durkheim, Radcliffe-Brown → Talcott Parsons
- Toplumsal davranış + normlar, değerler, kurallar + toplumsal roller + toplumsal kurumlar = toplumsal yapı
- Toplumsal yapının bileşenlerinin birbirini bütünleyici işlevleri
- Merton'a göre, toplumsal yapı: normatif kalıplar + dağıtımsal kalıplar (güç, statü, maddi ayrıcalıklara dayalı eşitsizlikler)
- Uzlaşma ya da güce dayalı normlar
- Dil yapıları (Levi-Strauss, F. De Saussure)
- Farklı yapısalcı anlayışlar örn. Marksist (Althusser), antropolojik (Levi-Strauss)
-

(Kaynak: Wilterdink, Nico ve William Form. "Social Structure". Encyclopedia Britannica.)

- 14 **Kaçmazoğlu, H.B. (2017). Mübeccel Belik Kıray'ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine. Sosyoloji Konferansları 55 (2017-1), 385-412.**
- Kıray'ın kuramları:
 - Tampon mekanizmaları: Toplumsal yapının değişimi sırasında farklı hızda gelişen kesimler/yapı öğeleri arasındaki dengeyi kurarak toplumun iç/işlevsel bütünlüğünü sağlayan tampon mekanizmalar, kurumlar
 - Örn. Gecekonduyunun modern sanayi toplumuna geçişte araform, tampon mekanizma görevi görüp, toplumsal çözölmeyi engellemesi
 - Orta hızda bir değişimde geçerli (X yavaş değişim; devrim gibi hızlı değişim)
 - İşlevselci sosyolojiye katkısı
 - Ereğli, Adana, Safranbolu, Taşköprü çalışmaları
- 15 **Kaçmazoğlu, H.B. (2017). Mübeccel Belik Kıray'ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine. Sosyoloji Konferansları 55 (2017-1), 385-412.**
- Saçaklanma: Sanayi kuruluşlarının kent merkezinin dışına taşınması ile metropolün çevresinin düzensiz, hatta geleneksel köylere benzeyen konut bölgeleri ile kuşatılması
 - Metropoliten kent – düşük kaliteli konutlar ve küçük işyerleri (kırsal yöreler) – uydu sanayi bölgesi
 - Saçaklanmada değişim: düşük kaliteli konutlar yanında üst orta tabaka konutların, apartmanların ve sitelerin oluşması
- 16 **Kaçmazoğlu, H.B. (2017). Mübeccel Belik Kıray'ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine. Sosyoloji Konferansları 55 (2017-1), 385-412.**
- TR'de kentleşme
 - Kentleşme, sanayileşme, işçileşme, Batılılaşma
 - Yeni patronaj kalıpları: Ağalık (kır) X Hemşerilik, siyasi parti, dinsel cemaat (kent)
 - TR'de kentsel çeperdeki yerleşim örüntüleri X 1960+ Avrupa ve ABD
 - Metropolün farklı toplumsal sınıfları ve onların patronaj ilişkilerini barındıran "altkent" bölgeleri
 -